

Wat doen pioniers?

Kort essay door Jeroen Deckers, Designplatform Rotterdam

Bij gelegenheid van een BNO-avond te Rotterdam in Het Nieuwe Instituut

Colofon:

Dit essay is geschreven onder invloed van de volgende personen:

<i>Eline Benjaminsen</i>	<i>(pioneer graphic design uit Den Haag)</i>
<i>Dominica Chen</i>	<i>(pioneer product design uit Amsterdam)</i>
<i>Jeroen Deckers, auteur</i>	<i>(Designplatform Rotterdam)</i>
<i>Roos Groothuizen</i>	<i>(pionier curator fine arts uit Amsterdam)</i>
<i>Devi Heller</i>	<i>(pioneer graphic design uit Gent)</i>
<i>Funs Janssen</i>	<i>(pioneer graphic design uit Rotterdam)</i>
<i>Diewertje Koomen</i>	<i>(studiecoördinator St Joost Academie)</i>
<i>Mark Schotman</i>	<i>(docent ondernemerschap Willem de Kooning academie)</i>
<i>Theo Seesing</i>	<i>(organisator BNO IMG LAB, docent St Joost Academie)</i>
<i>Marieke Smit</i>	<i>(sociaalgeograaf en humanisticus i.o.)</i>
<i>Anouk Smith</i>	<i>(pioneer graphic design uit Rotterdam)</i>
<i>Lucas Verweij</i>	<i>(Designplatform Rotterdam)</i>

23 november 2017

Toen ik onlangs weer eens het woord pionier las, moest ik ogenblikkelijk denken aan mijn grootvader. Als ik op visite kwam zat ie meestal in de hoek van de woonkamer een sigaret te roken, nooit zonder zijn glaasje oude jenever onder handbereik en nooit zonder zijn rode kater op schoot: Kees. Bij binnenkomst van kleinkinderen maande hij direct tot kalmte, benauwd als hij was dat zij bovenop zijn eksterogen zouden springen. Er was een tweede reden tot voorzichtigheid: het schaakbord waarop hij legendarische partijen naspeelde, voor ons een onaanraakbaar tafereel. Meerdere pionnen lagen al in het houten kistje waar zij thuishoorden. Die waren, zoals hij noemde, verkenner. Zonder pardon opgeofferd om de tegenstander uit evenwicht te brengen. Pionnen: de pioniers in het schaakspel.

Niet heel verrassend, dat in de verkennerij, de scouting, nog altijd het begrip pionieren rondgaat. Associaties met houten palen, henneptouw, stalen grondpennen en super-stug canvas stomen door mijn brein. Survivaltochten maken, wildwater-raften, bergbeklimmen. Al die acties verwijzen naar de aantrekkelijke werkelijkheid van de pionier, evenals de reddinghelikopter met aan boord de onmisbare EHBO-koffer boordenvol pleisters en andere hulpattributen. Want pioniers spelen met de pijngrens, zelfs met de dood. Zij zoeken de grens op tot hoe ver zij kunnen gaan.

Denk ik aan het Nederlandse landschap, dan zie ik bonkige pioniers zwoegen in de vette zeeklei van de Noordoostpolder. Of dat geen pijn deed! Dit gebeurde nadat hoogbejaarde eilanders van Schokland uit een novelle van Harry Mulisch, namelijk Gnodde, Odde, Slikke, Stobbe en Ubbe, op die locatie vrijwillig en onbevreesd voor de verdrinkingsdood kozen in het onverdraaglijk zoete en onafwendbaar zakkende water. Waren die vijf broers ook pionier?

Beschikt Nederland nog wel over heuse pioniers, mensen die de pijngrens opzoeken, of worden zij louter zo genoemd uit een onbestemd verlangen naar het onbekende, naar het avontuurlijke? Of wacht eens, moet ik dan misschien denken aan enkele tientallen Nederlandse manschappen onder de gelederen van Islamitische Staat? Jonge mannen en vrouwen die zich wetens en willens met hun hele hebben en houwen als pionnen uit mijn grootvaders schaakspel laten inzetten? Al was het maar

om die ‘perfect geordende’ Westerse wereld met al zijn uitsluitingsmechanismen eens even flink te choqueren met verlammeende doodsangst?

Die gedachte, die vraag, die neerwaartse spiraal, die vind ik niet oké.

Mijn haren gaan ervan overeind staan: ben ik nou helemaal bedonderd?

Ik zie daarvoor veel te veel mensen de pijngrens opzoeken met totaal andere motieven. Hoopgevend, prachtig en stoer. Goed opgeleide jonge mannen en vrouwen die de ‘realistische visie’, de ‘ja maar’, de ‘sluitende horizonten’ uit familie-, vrienden- en kennissenkring weten te weerstaan met hun onverwoestbaar optimisme, noem het maar wilskracht. Mensen die, het lijkt wel tegen beter weten in, doorgaan met hun experimenten en met hun onderzoek naar producten en diensten die de wereld mooier, schoner, veiliger, zachtaardiger maken. Van die schoonheid worden zij pas echt blij. Mensen die hun briljante onderzoeksresultaat in hun onervarenheid *geskimd* zien door uitgekookte zakenrelaties en die dit uiteindelijk weten te relativeren tot een *leermomentje*.

Als verandering geen pijn doet, is er dan wel sprake van verandering waar het de pionier om te doen is? Is het misschien deze pijn, afgewisseld met gelukzalige euforie, die pioniers elkaar tot lotgenoten maakt?

Tot zover mijn eerste persoonlijke aantekeningen.

Deze aantekeningen stuurde ik toe aan de gasten van vanavond met een vraag: wil je de eerste ervaringen als pionier delen met mij en met je collega-pioniers?

Afgelopen vrijdag kwamen vier pioniers samen om dit uitgebreid te doen. De samenkomst werd een professionele groepsreflectie. Mark Schotman, docent ‘ondernemerschap’ aan de Willem de Kooning Academie deed mee, evenals Dieuwertje Koomen, studietoelichting van het minorprogramma aan St. Joost Breda en Theo Seesing, docent aldaar.

Van die groepsreflectie heb ik geen verslag gemaakt met persoonlijke quotes, want dit zou het vertrouwelijke karakter van de bespreking kunnen schaden. Wel wil ik verklappen dat het mij opviel dat de uitgewisselde ervaringen veelal gericht waren op

de economische kant van de eerste stapjes die gezet werden binnen de ‘echte wereld’ na de academie. Op mij kwam het over dat enkele van de pioniers zich daar tijdens hun studietijd nog maar weinig bij hadden voorgesteld.

Het begrip ‘ondernemen’ leek bij enkele starters soms ervaren te worden als een nieuwe opgave, vooral om brood op de plank te krijgen, terwijl je dit begrip misschien net zo goed een beetje anders kunt opvatten. Arjo Klamer bijvoorbeeld, hoogleraar in de economie van de kunst en cultuur aan de Erasmus Universiteit, introduceerde ooit bij mij het beginsel van ‘de economie van de aandacht’. Dit betreft de positie van de ontwerper of de kunstenaar in het voortgaande gesprek over bijvoorbeeld culturele, ethische of ecologische waarden in de samenleving. Ruud Kaulingfreks, hoofddocent kritische organisatie- en interventie-studies aan de Universiteit voor Humanistiek onderscheidt ondernemerschap nadrukkelijk van bedrijfsvoering. Alles dat met geld en verdienmodellen te maken heeft schaaft hij onder de noemer ‘bedrijfsvoering’. Inhoudelijke motivatie, noem het maar gedrevenheid, valt onder het begrip ‘ondernemerschap’, zo interpreteer ik Kaulingfreks.

Refererend aan Klamer en Kaulingfreks wil ik pleiten voor de volgende optie: trek ‘aandacht verdienen’ en ‘geld verdienen’ streng uit elkaar. Mogelijk is het ene een voorspelbaar gevolg van het andere. Dit is letterlijk een wenkend perspectief waarop je als ondernemer kunt sturen. Begin daar vroeg mee, wil ik zeggen: in het eerste jaar van de opleiding dus. Waarom zou de middelbare scholier die aanlandt op de opleiding niet van start mogen gaan met een opleidingsmodule getiteld ‘*personal branding*’? Goed voor haar of zijn jonge ego en prima om glashelder te krijgen dat je persoonlijke drijfveren en geld verdienen niet door elkaar hoeft te klutsen.

‘Ja maar... die ontwerper of kunstenaar moet toch ook ergens van leven’, hoor ik iemand vertwijfeld uitroepen? Dit is inderdaad een goede vraag, maar wees gerust. Dit gebeurt dan ook. Nergens in de samenleving heb ik mensen zo vindingrijk zien *hosselen* als in de cultuursector. Oprecht nieuwsgierig zijn naar de wereld van de ander, opdrachten aannemen waar je misschien niet je naam aan verbindt, maar die leiden tot gebeurtenissen die weer aanzetten tot nadenken en tot het verbreden van je horizon. Allemaal prima om te komen tot een winstgevende bedrijfsvoering.